

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТ ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БАСТЫ МІНДЕТІ – ОҚУШЫЛАРДЫҢ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мухамедкалиева Бибигуль Марденовна,
Карибаева Ганди Токтаровна,
Колмурзинова Балжан Токторбаевна,
Тургаева Боранкуль Аскарловна,
«Қостанай қаласы әкімдігінің білім бөлімінің
№1 мектеп-лицейі»ММ
қазақ тілі мен әдебиет мұғалімдері

Аннотация

Бұл мақалада Елбасымыздың Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру атты мақаласын жүзеге асыру барысында жас ұрпақтың бойына ұлтымыздың рухани құндылықтарын қалай қалыптастыруға, оны қалай сіңіруге болатынын сараладық. Дегенмен, оқу-тәрбие үрдісінің басты құралы Абай шығармаларын оқитудан басталғаны баршаға мәлім, оны заман талабына сай оқушы санасына жеткізу мұғалімнің шеберлігі мен басты парызы екенін дәлелдеуге тырыстық.

Елбасымыздың мақсатқа жету үшін біздің санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс деген қағидасын өз тәжірибемізде іске асыруды қарастырдық. Жеткіншектерді өмірге бейімдей отырып тәрбиелеуді, білім беруді басты міндетіміз екенін жеткізуге талпындық.

Аннотация

В данной работе затронуты вопросы о формировании и внедрении духовных ценностей подросткового поколения в рамках реализации статьи Президента «Рухани жаңғыру».

Мы пытались доказать, что главный долг и мастерство учителя заключаются в том, чтобы донести до сознания современного ученика, что учебно-воспитательный процесс, как известно, начинается с изучения произведений Абая.

Также мы рассмотрели принципы, упомянутые Президентом, что для достижения целей нужны осознанные дела. Попытались донести, что главная задача учителей давать знания, воспитывая конкурентно-способных подростков.

Abstract

In this work we wanted to touch the question about the formation and introduction of spiritual treasures of the young generation, according to the new president's article "RUHANY ZHANGIRU"

We tried to prove that the main aim and skill of a teacher is to explain to modern pupils the importance of Abai's works.

We also examined the principles, mentioned by our President that for the achievement of our aims we need to do good deeds. We tried to prove that the main aims of a teacher are to give knowledge and to bring up the competitive teenagers.

Түйінді сөздер: жетілдіру, заман талабы, қалыптастыру, құндылық, рухани жаңғыру, сана-сезім, салт-дәстүр, тәрбиелеу.

Ключевые слова: совершенствовать, требование времени, формировать, ценность, духовное возрождение, сознание, традиции, воспитывать.

Keywords: needs of time, to form, treasures, spiritual rebirth, awareness, traditions, to bring up.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Қазіргі біздің басты мақсатымыз бен міндетіміз адамзаттық құндылықтары толысқан, мәдениетті, білімді, шығармашылықпен айналысуға қалыптасқан, алдына мақсат қоя білетін және сол мақсатқа жету жолында табандылық көрсететін белсенді тұлға қалыптастыру» деп атап өткен болатын [3, 4-бет]. Ал, осындай тұлғаны қалыптастыру – қазақ тілі мен әдебиет пәнін жүргізетін әрбір ұстазға жүктелген аяулы аманат. Оқушылардың рухани құндылықтарын қалыптастыру мәселелері көптеген ғылыми зерттеулерге арқау болған. Рухани құндылықтар мәні, тәрбиелік маңызы туралы қазақ ғалымдарының, қоғам

қайраткерлері мен ағартушы-педагогтардың ой-пікірлері мен көзқарастары бар (Өл-Фараби, Ж. Баласағұн, Қожа-Ахмет-Иассауи, Абай Құнанбаев, Ш. Құнанбаев т.б).

Мектеп оқушыларының бойына рухани құндылықтарды Абай шығармашылығы арқылы қалыптастыру мәселесі білім берудің әр кезеңінде өзектілігін жоймай, қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында басты міндетке айналған. Қазіргі жаһандану дәуірінде еліміздің болашақ азаматтарын тәрбиелеуде, олардың құндылық қасиеттерін дамытуға және қалыптастыруға зор көңіл бөлу – мемлекетіміздің қолға алған басты саясатының бірі. Қазіргі уақыт бүкіл өркениетті дүниеде ұлттардың өзін-өзі тануы, ұлттық сананың оянуымен байланысты сипатталады. Мектептегі басты жауапкершілік жеке тұлғаның бойындағы адамгершілік құндылықтар, яғни туған ел мен туған жерге деген патриоттық сезімді қалыптастырудан басталады. Сондай-ақ, ана тілі мен тарих секілді құндылықтарды қайта жаңғырту ісі қолға алынды. «Өзінің тарихын, тілін, мәдениетін білетін, сондай-ақ заманына лайық, шет тілдерін меңгерген, озық әрі жаһандық көзқарасы бар қазақстандық біздің қоғамыздың идеясына айналуға тиіс,- деді ел көшбасшысы. Ұлттың әлеуетін арттыру үшін рухани жаңғырудың мәні болып табылатын мәдениетіміз бен идеологиямызды одан әрі дамыту керек [1, 2-бет]. Рухани құндылық – белгілі бір бағытты, мақсатты, жүйені, ұлттық көзқарасты, мінез-құлықтағы адамдық тәртіп пен рухани дағдыны қалыптастыратын жүйе. Бұл – адам қасиетінің өлшемі – жақсылыққа талпынуы, өзге адамға жанашырлық білдіруі, айналадағы адамдарға қайырымды болу, өмір сүруге деген талпынысы және өмір сүру мәселелері жайында ізденуі.

Рухани-адамгершілік тәрбиенің басты мақсаты – оқушылардың жан-дүниесіне шынайы сезіммен қарап, әрбір іс-әрекетіне мақсат қоюға, жоспар құрып, оны орындатуға, өзіне-өзі талап қоя білуге тәрбиелеу. Оқушылардың күші, қорғанышы, сенімі адамгершілікте екенін заман талабына сай түсіндіру қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жүзеге асырылады. Балаға жастайынан осындай рухани құндылықтарды бойына дарытып, ойына сіңдіру үшін мынадай үш мүмкіндік бар:

- қазақ тілі мен әдебиетті оқытуда рухани құндылықтарды қосып отыру;
- осы құндылықтарды сыныптан тыс сабақтарда дамыту;
- оқу бағдарламасына арнайы сабақтар енгізу.

Әрбір жас ұрпақтың өзін-өзі рухани жетілдіре отырып, өзін тәрбиелеуге, өздігінен білім алуға ұмтылуы қажет екеніне мұғалім бағыттау керек.

Қазақ халқының өмірінде үлкенді сыйлау – ұлттық дәстүр. Біздің ата-бабаларымыз дамыған технологиялар мен әдіс-тәсілдерді жетік меңгермесе де баланы жастайынан жақсы әдеттерге үйрете білген. Үлкенді сыйлата білуге аса мән беріп, ұлағатты сөздердің жақсы ұғындыра білген. Адамгершілікті, ар-ұяты бар адамның бет-бейнесі иман жүзді, жарқын, биязы, өзі парасатты болады. Ондай адамды халық «Иман жүзді кісі» деп құрметтеп сыйлаған. Жас ұрпақты имандылыққа, адамгершілікке тәрбиелеу үшін олардың ар-ұятын, намысын оятып, мейрімділік, қайырымдылық, кішіпейілділік, қамқорлық көрсету, адалдық, ізеттілік қасиеттерін бойына сіңіре білсек, осы қасиеттің іргетасын берік қалағанымыз. Адамгершілік – адамның рухани арқауы.

Өйткені адам баласы қоғамда өзінің жақсы рухани құндылықтарымен ардақталады. Адам баласының мінез-құлқына тәрбие мен тәлім арқылы тек біліммен ақылды ұштастыра білгенде ғана даритын құдіретті, қасиеті мол адамшылық атаулының көрінісі болып табылады. Қазіргі кезде өсіп келе жатқан ұрпақты тәрбиелеуде қойылған мақсаттардың бірі – қоғамға пайдалы, үлкенге құрмет көрсетіп, кішіге қамқор бола білетін, жан-жақты дамыған жас ұрпақты қалыптастыру. Рухани-адамгершілік тәрбиесінде, алдымен, жас ұрпақты тек жақсылыққа тәрбиелеп, соны мақсат тұтса, ұстаздың, ата-ананың да еңбегінің жемісі зор болатыны сөзсіз.

Қазақ халқы – рухани зор байлықтың мұрагері. Өткенді жақсы білмейінше, келешекке сапар шегу айсыз қараңғыда сүрлеу соқпақ іздеп адасумен пара-пар!- деп

Л.Толстой айтқандай, ұрпақ тәрбиесінде ежелден қалыптасқан халқымыздың салт-дәстүрлерін, тарихын, әдебиетін, тілін, ұлтын, мәдениетін, оқушы алдымен білу керек, өйткені өткенді өнеге тұтпай жас ұрпақты ізгілік пен парасаттылыққа баулу мүмкін емес. Рухани құндылықтарды “Рухани құндылық салт-дәстүрде” атты дөңгелек үстел, теледидар бағдарламалары арқылы диспут, поэзия кеші, өнеге сағаты, тренингтер арқылы оқушы санасына құйып, оқу-тәрбие үрдісінде қолданамыз.

Қазақ халқы «Ағаш түзу өсу үшін, оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың»-деп бекер айтпаған. Сондықтан, баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни рухани құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде, өзіндік таңдау жасауына ықпал етуде отбасы мен ұстаздар шешуші рөл атқарады. Оқушыларға рухани құндылықтарды қалыптастыру – екі жақты үдеріс [2, 13-бет]. Бір жағынан ол үлкендердің, ата-аналардың, мұғалімдердің балаларға белсенді ықпалын, екінші жағынан – оқушылардың белсенділігін қамтитын қылықтарынан, сезімдері мен қарым-қатынастарынан көрінеді.

Мектепте оқушылардың ұлттық сезімін, рухани байлықтарын қалыптастыру үшін, қазақ халқының ежелден келе жатқан дәстүрлі сан ғасырлар бойы тірнектеліп жинақталған мәдениетінің алатын орны ерекше болып табылады. Өйткені ғасырдан ғасырға жетіп қалыптасқан дәстүрлі мәдениетте аталған халықтың оны ғасырлардан бірге өмір елегінен өтіп жинақталған баға жетпес құнды да бай тәжірибелерінің сол қалпында қаймағы бұзылмай сақталған, ұлттық ерекшелікке сай ұлтқа және рухани, мағыналы байлықтарының қайнар көзі мен мүмкіндігі көрініс тапқан.

Ғасырлар бойы халқымыз ұрпағын ізгілікке, өз елін сүйуге тәрбиелейді. Бұл берік қалыптасқан дәстүрді ұлттық тәрбиенің өзегі десе де болады. Адам өмірінің алтын бесігі – мектеп, ол халқымыздың ата-бабамыздан қалыптасқан ізгі рухани қасиеттерін жас жеткіншектер бойына сіңіретін орта. Ұлы жазушы Мұхтар Әуезов "Халықты халықпен теңестіретін – білім" деп атап көрсеткендей, қай елдің болсын өркендеп өсіп-өнуі сол елдің білім деңгейі мен даму жүйесіне байланысты. Рухани ұлттық қажеттілікке жараған білім – ең мықты білім, оның нәрін бойына сіңірген ұрпақ еліміздің гүлдендіріп, болашағымызды дамыта алады. Ал сол білімді шәкірт санасына себуші – мұғалімдер.

Қазақ тілі мен әдебиет пәні мазмұнында оқушы бойында қалыптасуға тиісті мына ізгіліктерге көңіл аударылады:

- туған жерге сүйіспеншілік – туған өлке табиғатын сүйу, туған жердің орман-көлін, тау-тасын, аң-құстарына қамқорлық жасау, оны аялау мен қорғау, күтіп-баптау;
- туған елге сүйіспеншілік – өз ұлтын сүйу, Отанын сүйу, ұлтының әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін, қастерлеу, ұлт мәдениетінің өркендеуіне, ел экономикасының гүлденуіне үлес қосу;
- өз отбасына сүйіспеншілік – ата-анасын, туыс-бауырын сыйлап құрметтеу, қамқорлық жасау, сыйластық қатынас орната білу;
- Қазақстанды мекен ететін халықтарға деген құрмет сезімін қалыптастыру – ұлт өкілдеріне түсіністікпен қарау, сыйластық қатынас орната білу, өзге ұлттардың салт-дәстүрін сыйлау, халықтар мәдениетінен, әлемдік мәдениеттен үлгі алу.

Мектеп оқушыларының бойында осы аталған құндылықтарды қалыптастыру барысында біз мынаны мақсат тұтамыз:

- оқушылар бойына адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру;
- өзгелерге жақсылық жасауға, мейірімділікке бөлеуге баулу;
- рухани адамгершілік құндылықтарды дарыту.

Оқушылардың рухани құндылықтарын қалыптастыруда алдымен баланы тек жақсылыққа тәрбиелеп, соны мақсат тұтса ұстаздың, ата-аналардың да болашағы зор болмақ. Олай болса рухани құндылықтарды қалыптастыруда жас ұрпақтың жан-

дүниесіне сезіммен карап, әрбір іс-әрекетіне мақсат қоюға, жоспарлауға, оны орындауға, өзіне-өзі талап қоя білуге тәрбиелеу – мұғалімдердің басты мақсаты. Мақсатқа жетуде сан алуан кедергілер болуы мүмкін. Ондай кедергілерден өте білуді бала бойына жас кезінен бастап қалыптастыру жеке тұлғаны қалыптастырудың негізін қалайды. Тұлға рухани-адамгершілік тәрбие арқылы өзінің ізгілік ұстанымдарын тәрбиелеп, ақыл-ой мен іс-әрекеттерін ізгілік мұраттарға бағыттап, рухани көзқарасын қалыптастырады.

Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы мұрат-міндеттерінің ең бастысы – өзінің ісін, өмірін жалғастыратын салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу. Ұрпақ тәрбиесі – келешек қоғам тәрбиесі. Сол келешек қоғам иелерін жан-жақты жетілген, ақыл-парасаты мол, мәдени-ғылыми өрісі озық етіп тәрбиелеу – мұғалімдердің қоғам алдындағы борышы.

Әдебиеттер тізімі:

1. Аязбеков Ж. Жаңғыру үдерісі // Қостанай таңы, 12 қаңтар 2018 ж., №4, 2-бет.
2. Баширова Ж., Өтебаева А. Мектеп оқушылардың рухани-адамгершілікке тәрбиелеудегі отбасының ықпалы // Өзіндік таным, 2017 ж., №2, 12-14 бет.
3. Назарбаев Н.Ә., Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру // Егемен Қазақстан, 12 сәуір 2017 ж., № 7, 1-5 бет.
4. Өтебаева Ә.Т. Рухани-адамгершілік тәрбие берудің қазіргі кездегі маңызы // Білім. 2017ж., 44-47 бет.

ҚОСТАНАЙ ЖЕРІНДЕГІ ТАРИХИ ОРЫНДАР ЖӘНЕ «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» БАҒДАРЛАМАСЫ

Мұратұлы Дастан – ҚМПИ,
Қазақстан тарихы кафедрасының
оқытушысы, тарих магистрі;
Қалиев Дастан Дуйсенұлы – ҚМПИ,
педагогика кафедрасының
аға оқытушысы, тарих магистрі

Аннотация

Тарихи орындар тарих сабақтастығынан, ұрпақтан-ұрпаққа қалған материалдық деректер болып табылады. Рухани жаңғырудағы ұлттың өткені жайлы құнды жәдігерлер ең маңызды фактор.

Аннотация

Исторические места являются существенным свидетельством непрерывности истории из поколения в поколение. Является важнейшим фактором в истории духовного возрождения нации.

Abstract

Historical sites are an important evidence of the continuity of history from generation to generation. It is the most important factor in the history of the spiritual revival of the nation.

Түйінді сөздер: *рухани-адамгершілік дамуы, рухани қасиеттері, ұлт бірлігін қалыптастыратын басты фактор, моральдік нормалар.*

Ключевые слова: *духовно-нравственное развитие, духовные качества, формирование единства нации, ключевой фактор, моральные нормы.*

Keywords: *spiritually-moral, spiritual qualities, formation of the unity of the nation, key factor, moral standards.*

«Қазақстан кесенелері» тақырыбының өзектілігін Елбасы – Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы жан-жақты ашады. Н.Ә. Назарбаев: «Әрбір жұрт тарихтан өзінше тағылым алады, бұл – әркімнің өз еркіндегі шаруа. Біреуге өзінің көзқарасынды еріксіз таңуға ешқашан болмайды. Бізге тарих туралы өздерінің субъективті пайымдарын тықпалауға да ешкімнің қақысы жоқ,